Հուլիսի 19-ին, Գետաշենում մայիսի սկզբներին գերեվարված լրագրող Վարդան Հովհաննիսյանի ազատվելու լուրն առնելուն պես շտապեցի նրա մոտ: Վարդանին ու Ցվետանա Պասկալևային՝ բուլղարացի լրագրողին, որի անունը հայտնի դարձավ մեզ «Մոսկովսկիե նովոստի»-ում Վարդանի մասին տպագրված նրա հոդվածից հետո, և որն այդքան բան արեց մեր գործընկերոջ ազատման համար, ուղեկցեցի Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհուրդ, ուր նրանց ընդունեց փոխնախագահ Բաբկեն Արարքցյանը: Տեղի ունեցան հանդիպումներ Վազգեն Սարգսյանի, մարդու իրավունքների

Վարդան ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ. «Մի բան է ինձ տանջում. ինչպե՞ս վերադարձնել մեր տղաներին»

հանձնաժողովի անդամների, հին ու նոր ծանոթների հետ, որոնցից շատերը դժվարությամբ էին հավատում, որ Վարդանը վերջապես ազատ է:

«Ո՞նց ես» հարցին նա ժպտալով պատասխանում էր. «Լավ եմ»: Այն մասին, թե ինչ է տարել 23-ամյա այդ տղան ադրբեջանական բանտում, կռահում էինք նրա մի պահ սառչող հայացքից:

Փառք քեզ Աստված, մեր ընկերը մեզ հետ է, խորին շնորհակալություն քեզ, Ցվետանա, որ ոտքի հանեցիր աշխարհը Վարդանին ազատելու համար, մի մարդու, որի շնորհիվ աշխարհի կեսը տեսավ Երասխի ճակատամարտը, 1990-ի մայիսի 27-ի դեպքերը, Արցախի կռիվները ներկայացնող ժապավենները:

Բոլորս էլ հուզված էինք, սակայն ես չկարողացա հաղթահարել գայթակղությունս և հարցազրույց ունեցա Վարդանի ու Ցվետանայի հետ, ինչը ստորև ներկայացվում է ձեր ուշադրությանը:

Լուսանկարը՝ Ռ. ՄԱՆԳԱՍԱՐՅԱՆԻ

ՀԱՐՑ. **Ինչպե՞ս ձերբակալվեցիր:**

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. Մայիսի 6-ին ինձ ձերբակալեցին բանակայինները, տարան Գետաշենի «գործողության» ղեկավար, Ադրբեջանի ներքին գործերի նախարարի տեղակալ Մամեդովի մոտ, որտեղ նախնական հետաքննություն անցկացվեց: Դրանից հետո տեղափոխվեցի Գյանջայի նախնական կալանքի խուցը, որտեղից 20 օր հետո կրկին տեղափոխվեցի նույն քաղաքի քննչական մեկուսարան: Մեկ ամսից ավելի ես ոչ մի լուր չունեի ձերբակալված մյուս հայերի մասին: Բանտում առավել ծանր էր նրանց վիճակը, ովքեր հենց սկզբից ընկել էին օմոնականների ձեռքը, և այնուհետև տեղափոխվել Գյանջա: Առաջին 8-10 օրը նրանց ընդհանրապես չէին կերակրում, դաժանաբար ծեծում էին օրը մի քանի անգամ:

Վերջին 20 օրվա ընթացքում խոշտանգումները, որ մինչ այդ մշտական բնույթ էին կրում (օրը մի քանի անգամ), «մեղմացան»՝ օրը մեկ անգամ էին ծեծում:

Մոսկվայից տարբեր «բարձր» հանձնաժողովներ էին գալիս, հարցնում էին՝ բողոքներ ունե՞ք, և դա այն դեպքում, երբ տանջարարը կանգնած է մեջքիդ ետևում: Հանձնաժողովները գալիս-գնում են, իսկ դու մնում ես «դահիճների» հետ: Դե արի ու դրանից հետո ասա, թե «բողոքներ ունես»:

Հ. Քո կարծիքով, ո՞րն էր այդ «մեղմացման» պատճառը:

Պ. Հավանաբար դրսից ճնշումը: Մենք գտնվում էինք ինֆորմացիոն մեկուսացման մեջ: Մի անգամ քննչական մեկուսարանի պետը ցույց տվեց ինձ «Պրավդայի» այն համարը, ուր հերյուրանքներ էին գրված իմ մասին:

Հույսով լցվեցի, երբ ինձ այցելեց Ցվետանան: Կարծում եմ, որ մեծավ մասամբ իմ ազատությամբ պարտական եմ նրա կատարած հսկայական գործին:

Հ. Ինչպե՞ս հանդիպեցիք Ցվետանայի հետ:

Պ. Մոտ 25 օր ինձ ընդհանրապես չէին կանչում հարցաքննությունների: Մեկ էլ եկավ քննիչը, անսովոր-տարօրինակ ջերմ էր խոսում, հետո հարցրեց. *«Ուզո՞ւմ ես հանդիպել քո բարեկամների հետ»*: Ես էլ իմ հերթին հարցրի. *«Ո՞ր բարեկամների»*: «Դե, մեր «Ազերինֆորմ»-ի, արտասահմանյան այլ բարեկամների»:

Բնականաբար այդ «արտասահմանյան այլ բարեկամները» ընկալվեցին որպես «Ազերինֆորմի» ինչ-որ մի մասնաճյուղի ներկայացուցիչներ, և ես այդ իսկ պատճառով հրաժարվեցի: Եվ եթե չլիներ Ցվետանայի հսկայական եռանդը, որը դրդեց մեր հանդիպման կայանալուն, ի՞նչ իմանամ, ինչպիսի՞ն կլիներ հետագա ճակատագիրս:

Ցվետանայի հետ զրույցից հետո ես, ինչպես արդեն ասացի, մեծ հույսով լցվեցի, որովհետև զգացի, որ նա ամեն ինչ կանի ինձ այստեղից ազատելու համար:

Հ. Ինչպե՞ս ստացվեց, որ քեզ ազատեցին:

Պ. Ես սպասում էի, թե երբ են ինձ ներկայացնելու «իսկական» մեղադրանքները, որովհետև 194-րդ հոդվածը, ըստ որի ես մեղադրվում էի կեղծ փաստաթղթեր օգտագործելու մեջ, նրանց համար շատ մեղմ էր: Գետաշենում ինձ մի տեղեկանք էին տվել, թե ես գյուղի բնակիչ եմ, որ օմոնականները ինձ տեղնուտեղը չգնդակահարեն: Այդպիսի գնդակահարությունից ես հրաշքով փրկվեցի ապրիլի 30-ին, առաջին ձերբակալության ժամանակ: Ես լրագրող եմ, իսկ դա բոլոր ժամանակների և երկրների պատժիչների կողմից «ամենասիրված» թիրախն է:

Բացի այդ, ես միակ երևանցին էի և շատ հարմար «փաստարկ էի» իրենց սիրած «Հայաստանից ներմուծված հայ զրոհայինների» վարկածը հաստատելու համար:

Երեկ ինձ հրավիրեցին, ստորագրել տվեցին Երևանից չբացակայելու մի «պարտավորություն», խոսեցին «ժողովուրդների բարեկամության» մասին, ապա հայտնեցին, որ իմ կանխման միջոցը փոխված է, ես ազատ եմ արձակվում և որ դատաքննչական մարմինների առաջին իսկ կանչով պիտի ներկայանամ: Ապա տեղափոխեցին Ղազախ, Իջևանի սահմանում ինձ հանձնեցին մերոնց: Մինչև վերջին պահը չէի հավատում, որ ինձ ազատում են, և այդ բոլորը երազ էր հիշեցնում...

Բանտում մնացել են 12 գետաշենցիներ, 5-6 միլիցիոներներ, որ ձերբակալվել էին Ոսկեպարում և 2 շահումյանցիներ: Բանտի «աշխատողների» խոսակցություններից լսեցի, որ Շուշվա բանտում սարսափելի բաներ են տեղի ունենում, ավելի դաժան, քան թե Գյանջայում:

Մի բան է ինձ տանջում. ինչպես վերադարձնել մեր տղաներին, որոնք ադրբեջանական բանտում են:

Նրանց միակ հույսը Հայաստանն է:

Դառնում եմ Ցվետանային:

Հ. Ինչպե՞ս իմացաք Վարդանի մասին:

Պ. Վարդանի մասին կարդացի արտասահմանյան մամուլում: Ես այդ ժամանակ պատրաստվում էի գնալ Ղարաբաղ և որոշեցի անպայման օգնել Վարդանին: 7 օր գտնվում էի Ղարաբաղում, և փորձում էի իմանալ Ադրբեջանի իրավապահ մարմինների ներկայացուցիչներից, թե որտե՞ղ է Վարդանը, ի՞նչ վիճակում է: Արևմտյան թերթերից մեկում կասկած էր հայտնվում՝ ո՞ղջ է արդյոք Վարդանը, քանի որ 1,5 ամիս ոչ մի լուր չէր եղել և բազում անգամներ ադրբեջանական կողմը մերժել էր լրագրողների, քաղաքական գործիչների, նույնիսկ կոնգրեսականների խնդրանքը՝ այցելել Վարդանին:

Չէր կարելի թույլ տալ, որ կորցնեինք այդպիսի խիզախ գործընկերոջ:

Վերջապես իմացա, որ նա գտնվում է Գյանջայի բանտում: Ադրբեջանցիները խոստումներ էին տալիս Վարդանի հետ իմ հանդիպման վերաբերյալ, բայց այն հետաձգվում էր: Երբ իմ ինքնաթիռի թռիչքին մնում էր ընդամենը 2 ժամ, և ես արդեն չէի հավատում, որ կտեսնեմ Վարդանին, վերջապես, բազմաթիվ դիմումներից հետո, մեր հանդիպումը կայացավ:

Ես խորապես ցնցված էի այն տպավորությունից, որ ինձ վրա թողեց Վարդանը: Դա ամենաարժանավոր մարդն էր, որին ես հանդիպեցի Շուշվա և Գյանջայի բանտերում:

Հանգիստ և սթափ էր Վարդանը, 23-ամյա այդ տղան, ինչը որ այդ պայմաններում աննախադեպ էր:

Ես երդվեցի նրան, որ տագնապ կբարձրացնեմ արտասահմանյան և խորհրդային (նամանավանդ խորհրդային, որովհետև այն ոչ մի բառ չէր գրել գործընկերոջ մասին) մամուլում, ամեն ինչ կանեմ իրեն ազատելու համար:

Գնացի *Նորությունների ինֆորմացիոն ծառայություն*, որի արտահաստիքային թղթակիցն էր Վարդանը, և ցասումս հայտնեցի այն փաստի վերաբերյալ, որ նրանք փաստորեն հրաժարվել են նեղն ընկած իրենց աշխատակցից:

Փորձեցին դա բացատրել ինչ-որ կազմակերպչական հանգամանքներով, բայց, միևնույն է, համոզիչ չէր:

Ասացի նրանց, որ պիտի պաշտպանեն իրենց գործընկերոջը:

Վարդանի հետ իմ հարցազրույցի տեսաժապավենը ցուցադրվեց բուլղարական, հետագայում Եվրոպական հեռուստատեսությամբ: ԽՍՀՄ ներքին գործերի նախարարի տեղակալ Գրոմովը խոստումներ էր տալիս, բայց դրանք դատարկ բաներ դուրս եկան:

«Մոսկովսկիե Նովոստի» թերթում հրատարակեցի հոդված Վարդանի մասին, ռուսաստանյան հեռուստատեսությամբ հեռարձակվեցին տեղեկություններ նրա մասին: «Ազատություն» ռադիոկայանով երկու հաղորդում պատրաստեցի:

Ինձ զգալի օգնություն ցույց տվեցին ԽՍՀՄ լրագրողների միությունը և դրան կից Հրապարակայնության պաշտպանության ֆոնդը, անձամբ նախագահ պրն. Սագալաևը:

Նրանց միջոցով կարողացանք գտնել ռուս դատապաշտպան, վարել բանակցություններ Ադրբեջանի դատախազության հետ:

Հ. Ի՞նչ զգացիք այն պահին, երբ իմացաք, որ Վարդանը ազատված է:

Պ. Ես ինքս ինձ զգում էի ինչպես զորավարը՝ մեծ հաղթանակից հետո: Հավատս չի գալիս, իսկապես, ձեռք եմ տալիս Վարդանին, որ համոզվեմ... Երջանիկ եմ...

Հ. Նախկինում եղե՞լ եք Հայաստանում:

Պ. Սա իմ երկրորդ այցն է Հայաստան, ինձ շատ է հուզում Ղարաբաղի հայության ճակատագիրը:

Ընդհանրապես ես չեմ կարող անտարբեր մնալ մարդկանց ցավի նկատմամբ, որտեղ էլ որ նրանք ապրեն: Օգնել մարդկանց՝ ճշմարտությունը աշխարհին հաղորդելով. սա է մարդու և ժուռնալիստի իմ պարտքը:

Վարդանի հետ մենք նույն արյունն ունենք, որովհետև նա էլ է միշտ ձգտում լինել այնտեղ, ուր դժվար է:

Երբ մեկ անգամ էլ հարցրի Վարդանին, թե ինչպես է նա գնահատում Ցվետանայի դերը իր ազատման գործում, նա ձեռքերը պարզեց և ժպտալով ասաց «Ամպի չափ»:

Գուրգեն ԽԱՉԱՏՅԱՆ
19 հուլիսի, 1991